

İRAN İSLAM CUMHURİYETİ'NİN KOMŞULARIYLA KÜLTÜREL İLİŞKİLERİ: TÜRKİYE

Cultural Relations of the Islamic Republic of Iran with its Neighbors: Türkiye

Murat CELEP*

Öz

Türkiye ve İran arasındaki kültürel etkileşim çok eski zamanlara uzanmaktadır. Ne var ki her iki ülke ve toplumunun söz konusu kültürel etkileşimine dair çalışmalar nitelik ve nicelik açısından henüz olması gereken seviyede değildir. Bu bağlamda İran'da Tahran Üniversitesi Siyaset Bilimi öğretim üyelerinden Hamid Ahmedi tarafından iki ülkenin kültürel ilişkilerine dair kaleme alınan bu eser dikkat çekici olup çeşitli açılardan öneme sahiptir. Kitabın tanıtılmasındaki temel gaye ise milliyetçi motivasyona sahip yazarın gözünden iki ülke kültürel ilişkilerinin nasıl ele alındığının bir panoramasını sunmaktır. Yazarın milliyetçi bir kimliğe sahip oluşu iki ülke kültürel ilişkilerini çeşitli gerekçelerle savunma kaygısı ve stratejik menfaat ekseninde bir refleksle kaleme almasına yol açmıştır. Bunu yaparken zaman zaman tartışmalı iddia ve yorumlamalardan da kaçınmamıştır.

Anahtar Sözcükler: Türkiye, İran, kültürel ilişkiler, Pantürkizm, kültürel diplomasi.

ABSTRACT

The cultural interaction between Türkiye and Iran goes back to ancient times. However, studies on the cultural interaction of both countries and societies are not yet at the required level in terms of quality and quantity. In this context, this work, written by Hamid Ahmadi, a faculty member of Political Science at Tehran University in Iran, on the cultural relations of the two countries is remarkable and has importance in various aspects. The main purpose of introducing the book is to present a panorama of how the cultural relations of the two countries are handled through the eyes of the author with a nationalist motivation. The fact that the author has a nationalist identity has led him to write with a reflex on the axis of defense of the cultural relations of the two countries and strategic interests. While doing this, he did not avoid controversial claims and interpretations from time to time.

Keywords: Türkiye, Iran, cultural relations, Pan Turkism, cultural diplomacy.

* Doktora öğrencisi. Tahran Üniversitesi, Tahran/İran. E-posta: muratclp29@gmail.com. ORCID: 0000-0003-2435-6530.

Ahmadi, Hamid (2010). *İran İslam Cumhuriyeti'nin Komşularıyla Kültürel İlişkileri: Türkiye*. Tahran: Kültür, Sanat ve İletişim Araştırma Merkezi, Tahran, 228 Sayfa.

Türkiye ve İran coğrafyası ve bu coğrafyayı paylaşan halklar arasındaki etkileşim ve münasebetler çok eski zamanlara uzanmaktadır. Özellikle orta zamanlara gidildikçe toplumlar arasındaki etkileşimin daha da arttığı görülmür. Öyle ki bu dönemlerde İslami dokuya sahip Türk ve İran kültürleri çok geniş bir toprak sahasını birlikte sulamışlardır. Osmanlı-Safevi mücadeleleri ve buna bağlı olarak Sünni-Şii ihtilafının siyasi ve sosyal hayatı şekillendiren daha belirgin bir olgu olarak kendini göstermesiyle birlikte ve yine sonraki dönemlerde Avrupa siyasi ve kültür hayatının iki bölgenin aydın ve devlet adamlarını etkisi altına almasıyla Türkiye ve İran toplumları arasındaki etkileşim de deri değiştirmiş ve eski dönemlere nazaran daha sönük bir biçimde de olsa geçmişten gelen ortak kültürün damıttığı izler üzerinde her an canlanmaya müsait bir yapıyı bünyesinde barındırmaya devam etmiştir.

Bölgenin iki önemli ülkesinin iç içe geçmiş ortak tarihsel birikimi ve birlikteliğine karşın iki ülkeyi merkeze alan çalışmalar çoğunlukla tarih, siyaset ve uluslararası ilişkiler disiplini nokta-ı nazarından ve rekabet söylemi üzerinden şekillenmiştir. İki ülke devleti ve toplumu arasındaki kültürel etkileşim ve münasebetler ise daha çok geçmişteki ortak kültürel mirasa –mümkünse ötekini gücendirmeden ve kapsayıcı- hitap eden bir mahiyete bürünmüştür. Ne var ki modern dönemlerde her iki coğrafyada hâkim olan devlet aygıtının referans aldığı kültürel kodlar farklılaşmış ve bu durum geçmişteki kültürel miras üzerinde çeşitli sorunların ortaya çıkmasına neden olmuşsa da çoğunlukla siyasi konjonktürün icap ettirmesiyle bu sorunlar hasıraltı edilmiştir.

Gerek İran'da gerek Türkiye'de iki ülke ilişkilerini esas alan kimi çalışmalarda iki ülke ve toplum arasındaki kültürel etkileşime de yer verilmiş ancak oldukça yüzeysel bir kapsamda ele alınmıştır. Tahran Üniversitesi siyaset bilimi alanında çalışan öğretim üyelerinden Hamid Ahmedi tarafından kaleme alınan değerlendirmesini yaptığımız bu çalışma ise gözlemleyebildiğimiz kadarıyla İran'da iki ülke ve toplumunun kültürel ilişkilerini doğrudan temel alan ve nispeten kapsamlı ilk akademik çalışmadır.

Toplamda 7 bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümü “Kültürel İlişkiler ve Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Kültür” adını taşımaktadır. Yazar, bu bölümde uluslararası ilişkilerde kültürün rolü ve bu bağlamda soğuk savaş döneminde kültürün görmezden gelindiği, soğuk savaş sonrasında ise kül-

türe yeniden dikkat gösterildiğini ifade etmektedir. Marksist ve realist yaklaşımda kültüre önem verilmediğini belirten yazar liberal yaklaşımda ise kültüre göreceli bir rol verildiğini düşünmektedir. Yazara göre uluslararası sistemde yaşanan bazı gelişmeler kültürün uluslararası ilişkilerdeki etkisini göstermiştir. Bunlar; temelini kültürel meselelerin oluşturduğu Bosna-Hersek Savaşı, Çeçenistan ve Afganistan savaşları gibi çatışmalar, Batı’da ve özellikle Amerika’da Siyonist-Mesihî hareketler gibi yeni kültürel yaklaşımların ortaya çıkışı, Samuel Huntington’un “Medeniyetler Çatışması” gibi tartışmalı teorilerin ortaya konulması ve yine küreselleşme sürecinin hızlanması ve genişlemesi gibi hususlardır.

“Uluslararası İlişkiler ve Komşular Arası İlişkilerde Bir Çatışma ve Fırsat Olarak Kültür” adını taşıyan ikinci bölümde yazar uluslararası arenada yaşanan çeşitli gelişmelerden yola çıkarak kültürün yapıcı ve çatışmacı rolüne vurguda bulunmaktadır. Yine bu bağlamda çatışmacı ve işbirliği unsuru olarak öne çıkan kültür kuramlarını yine söz konusu kuramların öncü isimleri ekseninde mercek altına almaktadır.

“Yumuşak Güç, Kültürel Diplomasi ve Komşular Arası Kültürel İlişkilerde Çatışma ve Fırsatlar” adını taşıyan üçüncü bölümde yazar uluslararası ilişkilerde yeni bir kültürel yaklaşım olarak yumuşak güç kuramını ele almaktadır. Yazara göre bu yaklaşım Amerikalı teorisyenler tarafından Ortadoğu’da ki Amerikan karşıtı hislere çare olmak için geliştirilmiştir. İran bağlamında özellikle İslami devrim sonrası yeni rejimin İslami akımları desteklemek suretiyle yumuşak gücünü artırmasından ve bilhassa Şii topluluklar arasında bir İslami uyanış yaratarak Şii Hilali adıyla söz edilecek olan ve Arap ülkelerini endişeye sevk eden bir yumuşak güçten bahsetmektedir. Daha sonra kültürel diplomasi kavramına değinen yazara göre bu kavram komşular arasında çok daha fazla önemi haizdir. Bu bölümde yazar tarafından Türkiye’nin yumuşak güç ve kültürel diplomasisine dair kayda değer bir vurgu yapılmamıştır.

“Kültürel Diplomasi, İran ve Komşularının Kültürel İlişkilerinde Çatışma ve Fırsatlar: Kavramsal Perspektif ve Çalışma Analizi” adını taşıyan dördüncü bölümde yazar İran’ın eski çağlarda ve belli oranda orta zamanların Safevi ve Afşar dönemlerinde askeri ve siyasi bir güç olarak öneme sahip olduğunu, bu dönemlerden sonra ise yumuşak bir güç olarak öne çıktığını düşünmektedir. Soğuk savaşın ardından İran’ın kültürel alanda küresel güçlerden birine dönüşebileceğini düşünen yazar, bu bağlamda askeri ve ekonomik alanlarda güçlü temellere sahip olmayan ülkelerin kültürel bir güce dönüşemeyeceği düşüncesine karşı çıkmakta ve Joseph Nye’in üç katmanlı

kek modeli teorisine atıfla İran'ın özellikle kültürel diplomasi ile milli menfaatlerini koruyabileceğini ileri sürmektedir. Yazara göre İran dış ilişkilerinde kültürü çatışma unsuruna dönüştüren meseleler şunlardan ibarettir: İran ile söz konusu ülke arasındaki mezhepsel farklılık, dil ve milliyet boyutundaki kültürel farklılığın kendisini ilhakçı milliyetçilik mahiyetine sahip Pantürkizm ve Panarabizm ideolojisi bağlamında ortaya koyması, tarafların kültürel anlamda birbirini tanıma ve anlamadan uzak olması ve yine İran'ın komşu ülkelerle kültürel ortaklığı ve bu durumun ortak mirasın mülkiyeti üzerinde yarattığı ihtilaflar. Yazar devamında kültürel diplomasi ve yumuşak güç araçlarının kültürel sorunları fırsata, çatışmaları dostluğa dönüştürmede en doğru yol olduğunu ifade etmektedir.

“İran ve Türkiye Kültürel ve Dış İlişkilerinin Geçmişi” adını taşıyan beşinci bölümde yazar Osmanlı ve İran arasındaki çatışmaların ortaya çıkış sebebini Osmanlılara yüklemekte ve İranlıları düşmana karşı savunma durumunda kalan taraf olarak tasvir etmektedir. Yine bu durumun bir sonucu olarak İran'ın doğu ve kuzey topraklarında yaşayan Sünni kesimin kendi devletine yabancılaşmasına neden olduğunu düşünmektedir. Sonraki dönemlerde ise benzer politikaları takip eden iki tarafın I. Dünya Savaşı'na kadar bir yumuşama sürecine girdiğini ifade etmektedir. Bu bölümde en dikkat çekici noktalardan birisi bir siyaset bilimci olan yazarın Sadabad Paketi hakkında ileri sürdüğü ve birçok İranlı siyaset bilimci ve tarihçi arasında adeta bir galatı meşhura dönüşmüş olan iddialarıdır. Buna göre Türkiye'nin anlaşmaya bağlılık göstermediğini ileri süren yazar 1939 yılında Türkiye'nin İngiltere ile savunma ve askeri nitelikli bir anlaşma imzalayarak Almanya'ya resmen savaş ilan etmesini pakta aykırı bulmaktadır.¹ Buna karşın İran'ın anlaşmaya sadık kaldığını ancak II. Dünya Savaşı'nda İran'ın işgal edilmesi ve Rıza Şah'ın azledilmesinin anlaşmanın fiiliyatta sona ermesine neden olduğunu iddia etmektedir. Soğuk Savaş Dönemi'nde Bağdat Paketi, CENTO ve Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği gibi örgütlerle ilişkilerini geliştiren taraflar arasındaki münasebetler İslam Devrimi ile birlikte başkalaşmış ve farklı siyasi sistemler, İslamcılık, Türkiye'nin İran İslam Cumhuriyeti muhaliflerine desteği, Türkiye Kürtleri, Pantürkizm ve Türkiye'nin İsrail ile ilişkileri şeklinde sıraladığı çeşitli sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Yine iki ülke kültürel ilişkileri bağlamında yazar 1941 sonrasında Türk Devleti'nin tek taraflı olarak çoğu Azeri kökene sahip olan 100 İranlı öğrenciye burs vermeye giriştiği yö-

¹ İran'da söz konusu döneme yönelik kaleme alınan ve tarafımızdan tanıtımı yapılan güncel bir çalışmada Türkiye ve Sababad Paketi'ne yönelik bu türden asılsız iddialar tümüyle reddedilmektedir. Bk. (Celep, 2022).

nündeki ifadeleri dikkat çekicidir. Bu konu bağlamında 1936 yılında iki ülke arasında yapılan anlaşmaya ise yazar tarafından hiçbir atıf yapılmamaktadır. Söz konusu bursiyerler arasında bulunan Cevat Heyet ve Hamit Nutki gibi isimler yazarın ifadesiyle İslam Devrimi sonrasında Pantürkçü akımın aktivistleri olmuşlardır. Öte yandan yazara göre bu bursiyerlerin çoğu Pantürkist propagandalara yönelmemiştir. Yazara göre iki ülke arasında 1958 yılında imzalanan kültürel anlaşma devrim öncesi dönem ve hatta devrimden sonraki ilk yıllarda da İran ve Türkiye arasındaki kültürel ilişkilerin temelini oluşturmuştur. Yazarın iki ülke kültürel ilişkilerini ele alırken dikkat çeken önemli hususlardan birisi Türkiye’de faaliyetlerde bulunan İran kültürel kurumlarına dair geniş bilgiler aktarırken İran’da faaliyet gösteren Türkiye menşeli kültürel faaliyetlere dönük oldukça yüzeysel, indirgemeci ve tartışmalı anlatımıdır. Örneğin Tahran’da faaliyet gösteren Türkiye Kültür Evi’nde her yıl Türkçe öğretimi sınıfı açılarak Azeri ve Azeri olmayan 400 İranlıya ders verildiğini aktaran yazar Türkiye Kültür Müsteşarı’nın sözlerine atfen eğitim gören ve Azeri kökene sahip olmayan İranlıların İstanbul Türkçesini Azeri kökenli İranlılardan daha hızlı öğrendiğini ifade etmektedir. Yine bir başka yerde de yazar İran’da Türkçe kitapların kullanıma sahip olmaması nedeniyle İran kütüphanelerinin bu tip kitaplara çok ilgi duymadığını ifade etmektedir.

“İran ve Türkiye Kültürel İlişkilerinde Fırsatlar ve Çatışmalar” adını taşıyan altıncı bölümde yazar İslam dinini, İran kültürünün Türkiye’deki varlığını, tasavvufi ve manevi ortaklıkları, küreselleşme sürecinde ortak kültürel sorunları, iletişim ve sanatsal mübadeleleri ve yine tarih ve medeniyet mirasının turistleri çekmesi gibi hususları fırsatlar olarak değerlendirmektedir. Bu bölümde yazar sahip olduğu ideoloji doğrultusunda iki ülke arasındaki kültürel etkileşimi tamamen tek taraflı yorumlayarak İran kültürünü Türkleri şekillendiren ve biçimlendiren bir olgu olarak tasavvur ve tasvir etmektedir. Bu bağlamda İran kültürünün uzun dönemden süregelen nüfuzu Türklerin dinsel ruhunu İranlıların dini ruhuna yaklaştırmış ve bu durum Türklerin İslamiyet’te itidalli olmalarını sağlamıştır. Yine yazara göre İran kültür ve mirası ile iç içe geçmiş Hanefi mezhebinin nüfuzu ve Ebu Hanife’nin İranlı olması Türklerin itidalli Müslüman olmaları ve Selefilikten uzak kalmaları sonucunu doğurmuştur. Türklerin birkaç yüzyıl Samanlı, Gazneli, Selçuklu ve diğer yerel devletlerin hâkimiyeti altında yaşamaları İranlılık ruhunun onlarda sağlamlaşmasına neden olmuş ve bunların yerel gelenek ve görenekleri İran kültür ve medeniyeti ile karışmıştır. Yazarın düşüncesine göre Türkiye Türklerinin Nevruz’la aşinalıklarının artması onların İran medeniyet mirasıyla aşinalıklarını artıracaktır. Yazarın bir diğer tartışmalı iddiası da İranlı kökene

sahip olan ve Türkiye’de geniş bir siyasi ve ekonomik nüfuza sahip olduğunu ileri sürdüğü Nurcu tarikatının takip ettiği Bediüzzaman Said Nursi gibi şahsiyetler ile Türkiye’deki milyonlarca Alevi’nin varlığının İran’ın tasavvufi-manevi mirasının bu ülkedeki göstergeleri olduğunu iddia etmesidir. Metin kurgusu ve üslubundan anlaşıldığına göre yazar açısından kültürel etkileşimden kasıt gerçekte İran medeniyeti ve ruhunun etken özelliğidir. Bir diğer ifadeyle bu anlatımda etkileyen ruh İran/İranlılık iken etkilenen Türk’ün ruhudur.

Yazar devamında İran ve Türkiye arasındaki kültürel ilişkilerde çatışma unsuru olarak dört meseleye işaret etmektedir. Bunlar; Sünnilik-Şiiilik ihtilafı, romantik milliyetçi düşüncenin yaygınlaşması, İranlı kültürel şahsiyetlerin Türkiye tarafından müsadere edilmesi ve son olarak da siyasi İslam dalgalarından doğan meselelerdir. Yazar Sünni-Şii ihtilafının Osmanlılarla birlikte ortaya çıktığı ve İran’ın bu duruma karşı bir tepki olarak konum aldığını düşünmektedir. Meselelere oldukça indirgemeci ve ideolojik şekilde yaklaşan yazara göre Osmanlılar İran’a her türlü kötülüğü sergilerken Nadir Şah’ın girişimini örnek vererek İran’ın Şiiilik-Sünnilik arasındaki ihtilafı azaltmak yönünde çabaladığını ancak Osmanlıların bunu kendi menfaatlerine uygun görmediğini ifade etmektedir. Abdülhamid’in Sünnilerle Şiiileri yakınlaştırma politikasını ise Osmanlı’nın Şiiiler arasındaki gücünü artırmak ve İran şahının manevi nüfuzunu ortadan kaldırmak olarak yorumlamaktadır. Devamında Pantürkizm meselesini ele alan yazar, Atatürk döneminde her ne kadar Türkiye’nin kendi sınırlarına çekilse de yeni kurulan devlette de Pantürkçülüğün devam ettiğini belirtmektedir. Yazarın bir diğer tartışmalı iddiası ise Türkiye’nin uluslaşma sürecini gerçekleştirirken tarihi ve kültürel bir kimliğe ihtiyaç duyduğunu ancak böyle bir kimliğin Osmanlı döneminde olmaması nedeniyle yeni rejimin kimlik oluşturmada zorlandığını ve bunun üzerine Türk Tarih Kurumu’nu kurduğunu ileri sürmesidir. Yazara göre bu kimlik tasarım süreci Türklerin İranlı siyasi ve kültürel aydınlarla karşı karşıya gelmelerine neden olmuştur. Bunun ise başlıca iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi İran’ın tarihi ve kültürel şahsiyetlerinin Türklere nispet edilmesi, ikincisi ise Pantürkist yazarların İran karşıtı yazılar yazmalarındı. Yazarın sahip olduğu ideoloji bağlamında değerlendirildiğinde Pantürkizm konusuna karşı oldukça hassas olduğu ve en basit faaliyetleri bile Pantürkist faaliyetler içerisinde değerlendirme eğiliminde olduğu dikkati çekmektedir. Yine radikal İslamcılık meselesinde özellikle İslam devrimi sonrası İran’ın Türkiye’deki İslami akımları desteklediği ve bazı seküler Türk aydınlarla yönelik suikastların İran tarafından desteklenen örgütlerce gerçekleştirildiği yönündeki Türkiye’nin id-

dialarını ise sadece dile getirmekle yetinmektedir. Ayrıca yazar ileride bu konuya atıfla İslamcılığın zaten İran İslam Devrimi yaşandığı dönemde yükselişte olduğunu vurgulayarak ve yine İslam Cumhuriyetinin, İslami hareketleri Lübnan ve Irak gibi sadece Şii çoğunluğa sahip ülkelerde desteklediğini belirterek iddiaları reddetmekte ve İran'ın Türkiye'deki İslami akımlarla ilişkisine ise değinmemektedir.²

“İran ve Türkiye Kültürel İlişkilerinde Çatışmadan Kaçınma ve Fırsatlardan Yararlanma Aracı Olarak Kültürel Diplomasi” adını taşıyan yedinci ve son bölümde yazar iki ülke arasındaki kültürel sorunların, kültürel diplomasinin üç gerekliliği yani tanıma, anlama ve inceleme-müzakere araçlarını kullanarak sorunların çözümünde esaslı adımlar atılabileceğini ifade etmektedir. Ancak bunu yaparken meselelere tamamen taraflı ve İran odaklı yaklaşmaktadır. Örneğin Şiilik ve Sünniliğin ve yine Şiiliğe yakın fırkaların örneğin Aleviler ve çeşitli tarikatların etki ve rollerine dair araştırma ve çalışmalar yapılması gerektiğini belirtirken İran'daki Sünni Türkmenlerden hiç bahsetmemektedir. Romantik ve radikal milliyetçilik konusunda ise Pantürkçülüğün İran'daki Azeri bölgelerini ayırma iddiasının İran'daki Paniranist hareketi doğurduğunu ve bu hareketin Kürtleri İran tarihi ve kültürüne bağladığını ifade eden yazar bu noktada İran'ın elindeki kozun daha etkili olduğunu düşünmektedir. Çünkü yazara göre İran Azerileri geçmişte, şuan ve gelecekte İran milli kimliğine bağlı iken Türkiye Kürtleri ise daha çok Türk karşıtı bir tutuma sahiptir. Ne var ki İran'da ifade özgürlüğünün bulunmayışı, İran Azerbaycan'ındaki özerklik hareketleri, PJAK ve Komala'nın faaliyetlerine dair hiçbir işarette bulunmamaktadır. Sonuç ve öneriler kısmında ise yazarın Pantürkizm faaliyetlerinin İran'da önlenmesi yönünde oldukça hassas olduğu ve en ufak ayrıntıları bile düşündüğü dikkati çekmektedir.

Sonuç yerine ve genel bir değerlendirmeye şunları ifade etmek mümkündür: Yazarın metin kurgusu -kavramsal içeriğe sahip bölümler dışındaki verileri sahip olduğu ideolojik kaygısı/güdüğü doğrultusunda özenle seçmek suretiyle (pick and choose) işlemek yönündedir. Yine olayları her iki taraf açısından değil de İran özelinde tasarlayan ve yorumlamayan metin kurgusunda yazarın temel motivasyonunun iki ülke arasındaki kültürel ilişkilerde sahip olunan sorunlara/kaygılara dair kendi ülkesinin politika yapımcılarına çözüm yolları sunmak ve onları uyarmak olduğu anlaşılmaktadır. An-

---

² İran İslam Cumhuriyeti adına Türkiye'de Kültür Müsteşarlığı görevinde bulunmuş ve yazarın referans aldığı isimlerden birisi olan Ebul Hasan Halac Monferid'e göre İran söz konusu dönemde Erbakan'ı ve dini akımları desteklerken aşırıya kaçmıştır. Bk. (Halac Monfered, 2008).

cak bunu yaparken objektif yorum ve çıkarımlardan uzak, oldukça iddialı ve tartışmalı bir anlatım benimseyen yazarın ileri sürdüğü görüşler de okuyucuyu ikna edecek doyurucu bir bilgi ve belge paylaşımında bulunmaması çalışmanın zayıf yönleri arasında gösterilebilir. Tüm bunlarla birlikte bu çalışma iki ülke ve toplum arasında özellikle siyasi ve uluslararası ilişkilerde kendini gösteren rekabet söyleminin kültürel alanda da çok canlı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Kaynakça

- Ahmadi, Hamid (2010). *İran İslam Cumhuriyeti'nin Komşularıyla Kültürel İlişkileri: Türkiye*. Tahran: Kültür, Sanat ve İletişim Araştırma Merkezi.
- Celep, Murat (2022). "Mehdi Fereci, Mustafa Kemal Atatürk ve Rıza Şah Döneminde Türkiye ve İran Siyasi İlişkileri". *Tarih ve Günce*, 11: 339-347.
- Halac Monfered, Ebul Hasan (2008). *Teamulat-i Ferhengi İran ve Torkiye: Firsatha ve Çaleşha*. Tahran: Pejuheşgah-ı Ferheng, Huner ve İrtibatat.

"COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship, or publication of this article.*